संसाराणूपेंडघार

(एकांकिका)

-- चं. प्र. देशपांडे

संसाराणूपेंडघार

-- चं.प्र.देशपांडे.

(एका बाजूने बाळू येतो, एका बाजूने शकू येते. दोघांच्याही हातात वह्यापुस्तके. घाईत थोडे धडकतात. शकूच्या हातातली वह्यापुस्तके खाली पडतात. ती उचलू लागते. बाळूही 'सॉरी' म्हणून तिला मदत करू लागतो.)

बाळू: एका हिंदी पिक्चरमध्ये असाच सीन आहे. यातून मग पुढे हिरो -- हिरॉईनच प्रेमबीम जमतं. असं पुढं बरंच आहे मग.

शकू: (बावचळलेली. अस्वस्थपणे --) दिल्लीला जायचं जायचं म्हणायचं आणि मग महागाई झाली की नोकरी शोधत बसायचं.

बाळू: अगदी बरोबर. माझं नाव बाळू. तुमचं ?

शकू: शकू -- म्हणजे शकुंतला आराध्ये.

बाळू: मी बाळ मराठे. माणसाच्या भूतकाळाचं मला फार कुतूहल असल्यानं भविष्याबद्दल मी नेहमीच साशंक असतो. जन्म आणि मरण हा फरक कशासाठी ठेवलाय तेच कळत नाही.

शकू: (लाजून --) फार मदत झाली मला तुमची.

बाळू: तुम्हाला मदत करायला मलाच तुमची मदत झाली. तुम्ही नसता तर माझा धक्का कुणाला लागला असता ?

शकू: तरीसुध्दा डब्यापेक्षा फ्रीजमध्ये जिन्नस जास्त चांगले राहतात की नाही ?

बाळू: (स्मित करीत --) तुम्ही सुंदर आहात म्हणून काही अंतराळ - संशोधन थांबवायची गरज नाही.

शकू: (आणखी लाजून खाली पाहात --) सडलेली भाजी हॉटेलात विकताय झालं !

बाळू: (जरा जवळ येऊन, उमदेपणाने --) उंदीर हे सापाचं भक्ष्यच असतं -- आणि हा नियम काही सापानं तयार केलेला नसतो.

शकू: चला !

बाळू: तिकिटांचे दर वाढले म्हणून काही अंग मोहरून आलेलं थोडंच लपून राहतंय !

शकू: मी निघून जाईन हं अशानं ! आमच्या वकिलांनी मला अनेकदा बजावलंय की उजवा पाय खाजत असला तर डावा खाजवावा म्हणून !

बाळू: तरीच ! मी विचारच करत होतो की, संध्याकाळच्या वेळी गायींच्या गळयांतल्या घंटांचा आवाज येत नसतानासुध्दा मला दारू का प्यावी वाटतीय !

शकू:	(चोरट्या चावटपणाने --) खरंच तुमच्या मनात असं येतं ! मग ओळख टिकेलच आपली ! मलासुध्दा गाजराची जेली करता येते ! बरं, बराच उशीर झालाय, जाऊ मी ?
बाळू:	थांब ना जरा ! पददलित असणं ही काय फक्त दलितांचीच मक्तेदारी असते का ?
शकू:	अरे पण तेवढ्यात डॅडींना हार्ट ॲटॅक आला म्हणजे ?
बाळू:	ओळखणारे मला चांगले ओळखतात. निदान त्यांचा तरी गैरसमज होणार नाही हे मी नक्की सांगू शकतो.
शकू:	(लटक्या रागाने -) मग मी लोणच्याचा विषय कधीच काढणार नाही हं ! फक्त राजकारणाशिवाय काही बोलणारच नाही मी !
बाळू:	असं नको बुवा करूस. तू रागावलीस की माझ्या तळपायात धडधडायला लागतं.
शकू:	काहीतरीच ! ए, जाते ना मी. उगीच काय !.
बाळू:	बरं जा. पण एका अटीवर --
शकू:	हं, सांग लौकर --
बाळू:	उद्या आपण भेटू तेव्हा अशी जायची घाई करायची नाही --
शकू:	सावित्रीचा बापच दिसतोस तू !
बाळू:	कसं काय ?
शकू:	यात उद्या भेटायचं हे नक्की झालं ! (हसते. जाते. बाळूही वळून जाऊ लागतो, तेवढ्यात करड्या आविर्भावाचा सुनिल येतो.)
सुनिल:	बाळू -- (बाळू थांबतो.) तुला काही सांगायला आलोय.
बाळू:	बोल --
सुनिल:	तू शकूचा नाद सोड. महागात पडेल !
बाळू:	(दोन क्षण पाहून,शांतपणे --) गाडीला गर्दी आहे म्हणून गाडी सोडून देण्याऱ्यातला मी नाही सुनिल ! मी लटकत जातो पण गाडी सोडत नाही !
सुनिल:	माझं न ऐकण्याचे काय परिणाम होतात ते तुला माहीत नाही असं दिसतंय !
बाळू:	(धिमेपणाने दोन पावले टाकून त्याच्या जवळ येऊन डोळयांत पाहात --) कावळयालासुध्दा दोनच पंख असतात. माणूस पंतप्रधान होतो तेव्हा त्याचा गाडीतल्या गर्दीचा अनुभव जुना झालेला असतो.
सुनिल:	(दोन पावले मागे जाऊन खिशातून सुरा काढतो. बाळू पाहतो आणि त्याला पाठमोरा होऊन हसतो --) हसू नकोस बाळू, जड जाईल तुला, जड जाईल --
बाळू:	(तसाच पाठमोरा --) मला भीती वाटते तेव्हा मी हसतो अशी तू कल्पना करत बस ! (झटकन जातो.)

सुनिल: (ओरडत) बाळू -- महागात पडेल हे तुला बाळू -- महागात पडेल -- तलाठ्याच्या ताठ लाठीचा एकच दणका बास होईल याला -- ऑरेंजसुध्दा मागायचा नाही -- (जातो.)

(बाळू वाट पहातो आहे. जरा वेळाने शकू येते.)

बाळू: फार वाट पाहायला लावलीस --

शकू: सुनिल भेटला होता -- बरंच बडबडत होता--

बाळू: काय ?

शकू: म्हणे घरच्यांशी तुझं फार भांडण आहे -- तुला जुगार खेळायचा नाद आहे -- सुलू सुलाखेनं तुला चप्पल मारली होती आणि तुझ्या गुप्त भागाच्या जवळ कोड आहे --

बाळू: ठीक आहे -- आज दुकान बंद होतं म्हणून राहिलं --उद्या मी पँटला रफू करून आणीन -- पण मग तू काय म्हणालीस ?

शकू: ते माझं मी पाहून घेईन म्हटलं --

बाळू: आता बाकीच्या गोष्टी मी पुराव्यानं सिध्द करून देऊ शकतो पण उरलेल्या बाबतीत त्याच्यावर विश्वास ठेवायचा की माझ्यावर हा तुझा प्रश्न आहे.

शकू: म्हणजे माझ्यावर तुझा विश्वास नाही -- मी तुझ्यावर अविश्वास दाखवीन असं वाटतं तरी कसं तुला --

बाळू : ठीक आहे -- कोडाचं कोडं सध्या सोडवायचंच नाही हे तू ठरवलंस हे उत्तम झालं -- अर्थात आज योग्य नसलं तरी उद्या खात्री पटेलच तुझी !

शकू: नंतर खूप घाईनं आले मी -- बसचं तिकीटसुध्दा काढायचं विसरले. तरी उशीर झालाच.

बाळू: म्हणूनच अव्दातव्दा बोलण्यापेक्षा एखादी चूक केलेली परवडते.

शकू: अरे तसंच झालं ! आमची मावशी आहे पस्तीशीची. तिच्या दुसऱ्या मुलात आणि आत्ता झालेल्या मुलीत बारा वर्षांचं अंतर आहे. फार चेष्टा करतात तिची.

बाळू: मला भेटायचंय एकदा तुमच्या माळयाला. रोपं कुठून आणली ते विचारायचंय.

शकू: एवढंच ना ! मग त्यात एवढे आढेवेढे कशाला ? सरळ डॅडींच्याकडे येऊन विषय काढायचा.

बाळू: ते झालं. पण नोकरी आणि इतर व्याप सांभाळून काय काय करणार माणूस ! कधीकधी तर इतका कंटाळा येतो की निघावं आणि ताबडतोब येऊन तुला भेटावं असं वाटतं !

शकू: (सद्गदीतपणे--त्याचा हात हातात घेऊन --) माझेही कधीकधी फार हाल होतात -- मी अभ्यासासाठी पुस्तक उघडते तर संपूर्ण इटालियन जॉब सुरू होतो डोक्यात --

बाळू: काही काळजी करू नकोस तू -- अं -- मी आहे ना --

शकू: कशाकशातून आपल्याला जावं लागणार आहे काही कळत नाही -- अशीच अखंड साथ राहील ना मला तुझी ?

बाळू:	कुठंही सोडा मिळत नसला म्हणून काय झालं ? प्यायच्या पाण्यात खायचा सोडा टाकून लिंबू तर पिळता येईल !
शकू:	(डोळे टिपून -- सावरून -) तुझ्याशिवाय या जगाची कल्पनाच करता येणार नाही मला --
बाळू:	माझा भोवरा मी तुझ्यासाठीच राखून ठेवलाय --
शकू:	माझ्या दोरीनं फिरव तो हवा तेवढा --
बाळू:	हं --
शकू:	काढशील ना विषय डॅडींकडे ?
बाळू:	माळयाची परवानगी मिळेल ना पण मावशीला भेटायला -- आपलं डॅडींची माळयाला भेटायला ?
शकू:	(हसून) किती गडबड उडालीय तुझी ! वेडा आहेस अगदी !
बाळू:	लोकांना आपण लौकरच पेढे वाटू...(प्रकाश मंद होत जातो...अंधार... पुन्हा प्रकाश पडतो तेव्हा शकू विणत बसलेली...)
बाळू:	शकू, शकू, हे चांगलं नाहीय लक्षण. तू ऐकत नाहीयस माझं. अगदी माझ्याकडेही लक्ष राहीनासं झालंय तुझं !
शकू:	अरे इतका काय उतावीळ होतोस अगदी -- एवढी सुई झाली की टाकतेच चहा --
बाळू:	ते काही नाही--आज डॉक्टरांच्याकडे जाऊन यायचंच आपण -- अंगावर काढणं धोक्याचं वाटतं मला --
शकू:	आता लग्नच केलंय तुझ्याशी -- ऐकायला पाहिजेच तुझं-- तरी डॅडी मला नेहमी म्हणायचे की फार उंच टाचेच्या चपला घालून घसरून पडशील कधीतरी -- मम्मी नुसती हसायची त्यावेळी --
बाळू :	तू नुसतं मला चिडायलाच लावायचं ठरवलं आहेस का ? एकही गोष्ट वादावादीशिवाय होऊच द्यायची नाही का ? विणलेलं तुझंच सगळं फुकट गेलं म्हणजे ?।
शकू:	यात काय वाद घातला बाई मी ! डॅडींची आणि मम्मीची आठवणही आवडत नाहीशी झालीय तुला --
बाळू:	शकू, माझ्या रागाचा अंत पाहू नकोस तू, सांगून ठेवतोय -- तो -- तो तुझा किंवा माझासुध्दा अंत ठरू शकेल --
शकू:	अरे पण डॉक्टरांच्याकडे जायला नाही म्हणतेय का मी ? जाऊ या तर जाऊ या !
बाळू:	हेच, हेच चुकतं तुझं ! इतकं सगळं झाल्यावर मग कबूल करायचं ! तोपर्यंत माणसाच्या डोक्यात कोंडा होतो अगदी !
शकू:	तुझ्या डोक्यात कोंडा लग्नाच्या आधीपासूनच व्हायचा, तेव्हा तर मी नव्हते ?
बाळू:	तरी बरं, ती कोडाची शंका फिटलीय तुझी !
शकू:	ईऽऽ त्या माणसाची आठवण जात कशी नाही तुझी ? आणि मला शंका नव्हतीच मुळी--

बाळू: याचा अर्थ तू जागची हलणार नाहीस -- परस्पर होईल तेवढं बरं अशी वृत्ती झालीय तुझी -- ठीक आहे -- मी बाहेरच जातो -- (जातो.)

शकू: (चिडून) जायचं तं जा ! सारखंच चिडचिड केली तर कोण किंमत देतंय ! मुंबईत गर्दी फार म्हणून दिल्लीला जायचं, दिल्लीत पुढारी फार म्हणून चेन्नईला जायचं, तर तिथं भाषा समजत नाही ! आणि खेड्यात कंटाळा येतो ! करायचं तरी काय माणसानं ! आणि किती करायचं ! प्रेमाचा परिणाम हा शेवटी असा होतो हे कळलं असतं तर कशाला प्रेम केलं असतं !

बाळू: (येऊन, पुढे येत --) झालं की नाही तुझं ? मारवाड्याच्या हॉटेलात सिगरेट फुंकून चहा पिऊन आलो मी -- तरी तुझं अजून तेच चाललंय !

शकू: बरं चल बाबा, लगेच चल ! डॉक्टरांकडे जाऊन आल्याशिवाय चैन पडणार नाही तुला. (केस, साडी नीटनेटकी करते. निघतात. आता डॉक्टर. दोघेही येतात.)

बाळू: नमस्कार डॉक्टर.

डॉक्टर: नमस्कार, नमस्कार ! काही तक्रार नाही ना -- आपलं काम परफेक्ट असतं -- कुठल्याही गिऱ्हाईकाची तक्रार येऊ देत नाही आपण -- माणूस बघून मापं सांगतो आपण -- मापं आपल्या डोळयांत असतात -- हातानंच घ्यायला पाहिजेत असं काही नाही --

शकू: नाही, माझी काही तक्रार नाही, याची आहे.

बाळू: डॉक्टर, मला पँट फार टाईट होतीय -- आता माझी तब्येत सुधारलीय का पँटची बिघडलीय ते तुम्ही बघा -- दुसरं म्हणजे मी तुम्हाला मागं एक खिसा शिवायला सांगितला होता, तो तुम्ही शिवला नाहीत. त्यामुळं पुढंच सगळं ओझं होतंय आणि त्याचा मला त्रास होतोय. असह्य होतयं अगदी. बघा एकदा काय ते !

डॉक्टर: बघू, मला बघू द्या जरा. (त्याचं मुंडकं इकडे तिकडे वळवून कान पाहतात. डोळे फाकून पाहतात -- तो प्रत्येक वेळी ' ओय ' ' ओय ' करतो. त्याच्या भोवती फिरून --) तुम्हाला काहीही झालेलं नाही. फक्त एकच आहे, आंबे जरा जपून खा तुम्ही. आंबे खाताना जर खाली सांडलं आणि कपड्यांवर डाग पडले तर तुमचे कधीच निघणार नाहीत.(शकूच्या दिशेला हात करून) यांचं काही नाही. यांना कितीही, कसेही खाऊ देत आंबे ! यांचं मुळात सांडायचं नाही -- आणि सांडलं तरी डाग दिसायचे नाहीत -- अगदी कळूनसुध्दा यायचं नाही -- तुम्हाला मात्र जरा जपून राहायला पाहिजे -- यांचा प्रश्न नाही !

बाळू: मग मागं खिशाची काही गरज नाही म्हणता ? मला वाटत होतं --

डॉक्टर: अजिबात गरज नाही -- आंबे फक्त योग्य वेळी, योग्य ठिकाणी आणि शक्य तो कपडे काढूनच खा म्हणजे झालं -- मग डागांचा प्रश्नच येत नाही --

शकू: बरं, डॉक्टर मला एक विचारायचं होतं -- (बाळूला) विचारू का ?

डॉक्टर: विचारा, विचारा. त्यांना काय विचारताय, मला विचारा.

शकू: नाही ते नव्हते विचारत मी , फक्त विचारू का नको ते विचारत होते.

डॉक्टर: विचारा, विचारा. एकमेकांच्या विचारानं होऊं द्या काय ते. अहो, संसारात नवरा आणि बायको म्हणजे रथाची दोन चाकं आहेत. गायीला पेंड घालायची म्हटलं की गाय पाहिजे, पेंड पाहिजे, आणि (शकूला --) आणि काय ?

शकू: घालणाराही पाहिजे.

डॉक्टर: बरोब्बर, बरोब्बर ! विचारा आता. परवानगी मिळाली ना ! विचारा.

बाळू: विचार, विचार.

शकू: डॉक्टर, हल्ली बाळूचा मला सारखा राग येतो. कसंसंच वाटत राहातं. पूर्वी प्रेम होतं ते बरं वाटायचं. तसं आता आमचं पुन्हा कधीच होणार नाही का ? काही मनाचा रोगबीग तर नसेल ना ?

डॉक्टर: हां ! त्याचं असं आहे की, याला काही तरी कारणं असणार. एखाद्या कारणामुळं जेव्हा मनात काही घडतं, तेव्हा तेव्हा तो रोगच असतो. तसं तर मग ते पूर्वीचं तुमचं प्रेमबीम म्हणताय तोही रोगच होता असं म्हणावं लागेल. परराष्ट्र धोरण वेगळं, अंतर्गत धोरण वेगळं, प्रसिध्दी खातं वेगळं -- असलं मनाच्या बाबतीत व्हायला लागलं की हाल होणारच.

शकू: मग उपाय काय यावर ?

डॉक्टर: उपायच म्हणाल तर मला सांगता येणार नाही. पण कारणं दुरुस्त करायचा प्रयत्न करत बसून काही उपयोग होत नाही एवढं खरं. मी उदाहरणार्थ कपडे शिवून देत असलो तरी कपड्यांतलं सगळं मला कळतं असं मुळीच नाही. तरीही तुम्ही एक करा. असा काही प्रश्न तुमच्या मनात तयार झालाय असं समजूच नका तुम्ही. प्रश्नबिश्न काही नाही असंच वागा.

बाळू: मी तेच सांगत असतो तिला. तर तिचं आपलं एकच -- एकदा गाडी चुकली की चुकली -- मग दुसऱ्याच गाडीनं जावं लागतं.

डॉक्टर: हे बघा, तुम्हीसुध्दा उदाहरणं ताणत जाऊ नका -- आणि मला असं वाटतं की, तुम्ही ते आंब्याचं तेवढं सांभाळलंत तर तुमचे बरेचसे प्रश्न कमी होतील.

शकू: बघितलंस, इतका साधा उपाय होता, पण आपल्या काही लक्षात आलं नाही.

बाळू: म्हणूनच मी म्हणत होतो की, एकदा डॉक्टरांची भेट घेऊ या. फी किती डॉक्टर ?

डॉक्टर: कोण देणार ?

बाळू: मी --

डॉक्टर: एक पँट, एक शर्ट, एक गंजीफ्रॉक आणि ...नाही बस्स, एवढंच !

बाळू: आभारी आहे डॉक्टर--थोडं कन्सेशन दिल्याबद्दल ! घरून पाठवून देतो--वर एक हातरुमाल पाठवतो --

डॉक्टर: ठीक आहे.

बाळू: बरंय, नमस्कार.

शकू: नमस्कार डॉक्टर.

डॉक्टर: नमस्कार, नमस्कार, या ! ! (दोघे बाहेर पडतात. आता डॉक्टर नाही.)

बाळू: बघ, बरं झालं की नाही डॉक्टरांची भेट घेतली ते -- नुसतं लोकरीचा गुंता सोडवला की तुला असं वाटतं की आपण जगाचाच गुंता सोडवतोय --

शकू: आता याच्यावर आणखी वाद नको -- कंटाळा आला अगदी वादावादीचा --

बाळू: म्हणजे मुळात वादावादी होते तुझ्यामुळं आणि वर मीच ऐकून घ्यायचं हे तुझं !

शकू: (रडत) फक्त दुपारी दूध तापवायचं राहिलं तर संध्याकाळी नासून गेलं ते ! मी तरी काय करू ...(डोळे पुसते.)

बाळू: (सुजाणपणे --) रडू नकोस, चल. आज आपण हॉटेलात पुरीभाजी खात खात अमेरिकेचा प्रेसिडेंट कोण होणार याच्यावर चर्चा करू या -- अं ! का शेतकऱ्यांना भाव बांधून देण्याबद्दल बोलायचं ? तुला आवडेल ते बोलू. माझं तरी काय, तू सुखात असलीस की मला बरं वाटतं.

शकू: यापुढं आता चुकणाऱ्या गाडीनं जायचंच नाही कधी -- ठरवतानाच नंतरची गाडी ठरवायची --

बाळू: नाही. ठरवायची नेहमीचीच गाडी, पण मनात असं ठेवायचं की, खरं म्हणजे आपल्याला नंतरच्या गाडीनं जायचंय --

शकू: बरं बाबा, तसं म्हण ! मीच माघार घेते !

बाळू: अगं,अगदी माघारीचं स्वरूप कशाला द्यायला पाहिजे याला? मिळेल त्या गाडीनं जाऊ, आहे काय त्यात !

शकू: माझ्यामुळं खूप बदललास तू ! काहीही, कसंही चालतं तुला हल्ली ! वाईट वाटंत मला. पूर्वी तू असा नव्हतास. मी तरी काय मुद्दाम असं वागते का ?

बाळू: अणूबाँबचा स्फोट हळू हळू होत चालल्यासारखं होऊन गेलंय आयुष्य ! आपण सुधारणा करू हळूहळू यात ! तुझ्या परकराच्या नाडीची गाठ इतकी आवळून बांधत जाऊ नकोस.

शकू: पहिल्यापहिल्यांदा असंच असायचं माझ्या मनात पण पूर न येताच कसं सगळं वाहून गेलं तेच कळलं नाही--

बाळू: बरं, जाऊ दे ते -- आता यापुढे डॉक्टरी सल्ल्यानं वागू म्हणजे झालं -- इतकं काही गंभीर प्रकरण झालेलं नाही आपलं --

शकू: (त्याचे हात हातात घेऊन समजुतदारपणे --) ताव मारून मारून वात वाढत चाललाय तुझा -- यापुढे सगळं बदलू आपण.

बाळू: (तिच्या दोन्ही खांद्यांवर हात ठेवून प्रेमानं तिच्या डोळयांत पाहात --) वेतानं बडवलं तरच तू तेवत राहशील. होय ना ?

शकू: चल चावट ! (अंधार, संगीत. पुन्हा प्रकाश पडतो तेव्हा बाळू वर्तमानपत्र वाचत बसलेला. शकू चहाच्या कपबशा घेऊन येते. एक त्याला देते. दोघेही चहा पितात -- पितापिता बोलतात --)

बाळू: हल्ली मला फार अशुभ सूचक स्वप्नं पडतात. एकतर माझं तरी काहीतरी वाईट होणार नाहीतर माझ्या हातून तरी काहीतरी वाईट होणार.

शकू: हे काय बाई नवीन आणखी ! सत्रांदा सांगत असते मी लक्ष्मीबाईंना की कपडे धुताना दगडावर फार आपटण्यापेक्षा ब्रश वापरत चला --

बाळू: मी सिलोनमध्ये आहे असं वाटलं एकदम स्वप्नात... आणि मी सिलोनला गेल्यापासून भारतात गुन्हेगारीचं प्रमाण घटल्याची बातमी आलेली वाचली मी वर्तमानपत्रात -- मीच सगळया गोष्टींना जबाबदार असल्यासारखं वाटत होतं मला स्वप्नात.

शकू: जाऊ दे ते ! काल ऑफिसात जाताना पेन विसरून गेलास, त्याचा फार मनस्ताप झाला असणार तुला...मलासुध्दा असंच होतं... त्या त्या वेळी प्रत्येक गोष्ट संपून गेली पाहिजे... तसं होतच नाही कधी ...(दारावर टकटक होते...)

बाळू: कोण आहे ?

सदू: (बाहेरून --) मी सदू न्हावी.

बाळू: उघड गं दार जरा --

शकू: इश्श ! कुणीही आलं तरी मलाच काय उघडायला सांगतोस --

बाळू: तुझ्या मैत्रिणी येतात तेव्हा मी नाही उघडत ? (ती जाऊन दार उघडते. सदू न्हावी आत येतो.)

सदू: (बाळूला --) सदू न्हाव्याची टकटक ओळखू येईनाशी झाली होय रे ?

बाळू: तसं नाही रे !

सदू: बरं, संसारात काय कमीजास्त ? काहीही पाहिजे असलं तर नि:संकोचपणे सांगा. आपण भरपाई करून देऊ.

बाळू: कमी काही नाही -- फक्त दु:ख जास्त झालंय -- ते कमी करून हवंय --

सदू: गेली पंचवीस वर्षं मी धर्मोपदेशक म्हणून काम करतोय पण मानवजात काही बदलत नाही. धर्म म्हणजे धर्मभेद नाही हां. धर्मभेद नसलेला धर्म.

बाळू: पण मी सिलोनला जाण्याचा आणि इथली गुन्हेगारी कमी होण्याचा संबंध काय ?

सदू: पॅट्रिक लुमुम्बा हे नाव माहिती आहे का तुम्हाला ?

शकू: मी ऐकलंय हे नाव पण ते कोण होते, काय करत होते ते काही आठवत नाही आता. पण नाव आठवतंय.

सदू: तसंच आहे ते.

बाळू: म्हणजे दु:खावर काही उपाय नाहीच तर ?

सदू: मला काल एक धार्मिक आदेश आला.

बाळू: मलासुध्दा उपरती व्हायला लागलीय.

सदू: म्हणजे असं की मी तुमच्याकडे यायचं -- कुणी ? मी -- म्हणजे या सदू न्हाव्यानं -- बरं का -- आणि पुढं असं की एक तर या बाळासाहेबांचा -- म्हणजे यांचा -- माझ्या हातून मृत्यू होणार, नाहीतर माझा त्यांच्या हातून -- असं ! तर आता यातलं काय कसं व्हावं ते आपणच विचारविनिमय करून ठरवायचं - - फक्त याच्यात आपापल्या जगत राह्यच्या इच्छेचा प्रश्न न आणता निर्णय झाला पाहिजे.

बाळू: नुसतं कायम पुढचं प्रमोशन कधी याची वाट पाहात जरी म्हटलं तरी आयुष्य सहज संपू शकतं.

शकू: ते खरं असलं तरी फार मोठ्या अपेक्षा धरूच नयेत माणसानं. आफ्रिकेतल्या जंगलात कोण धरत असेल असल्या अपेक्षा ? कॅबरेत नाचून थंडी वाजण्यापेक्षा ते बरं.

बाळू: वाद घालायचं काही तू सोडू नको. इथं जीवनमरणाचा प्रश्न आलाय आता.

सदू: परमेश्वर हा मला सर्वप्रिय आहे असं म्हणण्यापेक्षा मी असं म्हणेन की परमेश्वर हा सदू न्हावी आहे.

शकू: मग यात काय विशेष आहे ? भाजी करायची म्हटल्यावर फोडणी लागणारच.

सदू: ही कल्पना होतीच मला. शेवटी हाच मुद्दा महत्त्वाचा ठरणार हेही मला आधीच माहीत होतं. माझ्या पोतडीतून मी सुरा आणलेला आहे. (पोतडीतून सुरा काढून बाळूच्या हातात देतो.)

बाळू: (हंसून) म्हणजे अशुभ आणि शुभ यातला फरक मला अजून नीटसा समजत नाही एवढाच याचा अर्थ.

सदू: आता सारवासारवी करायचं काहीही कारण नाही.

शकू: पण यानं समजा नोकरी सोडली तर त्याचे परिणाम काय होतील त्याचा विचार करायला नको ? नंतर पस्तावून काय उपयोग ?

सदू: तुमचा कृतीवर विश्वास नसेल तर मग मी आपला जातो. मला भटजीकडून दाढी करून घ्यायची आहे. कारण पहिली संधी मी बाळासाहेबांना दिलेली आहे. आता मी इथून जाणं ही मात्र माझी कृती ठरणार आहे हे लक्षात ठेवा. धार्मिक आदेश कधीच खोटे नसतात. धर्म म्हणजे धर्मभेद नव्हे हां !

बाळू: (सुरा परत देऊन --) आभारी आहे.

सदू: बरंय जातो. खरी क्रांती शेवटी रक्तपाताशिवायच होत असते. बरंय बाळू !

शकू: बरंय ! (सदू जातो.)

बाळू: (काही क्षणांनी उठून उभा राहतो. सावकाशपणे एकदोन येरझाऱ्या घालतो. चेहरा गंभीर. मग --) तो गेल्यापासून खरंच मला आत्महत्या करावी असं वाटायला लागलंय.

शकू: घार हिंडते आकाशी तिचे लक्ष पिलापाशी.(हुंदका फुटत --) म्हणजे माझ्या होणाऱ्या मुलांना त्यांच्या वडिलांचं नाव दुसरंच सांगावं लागणार मला.

बाळू: रडू नकोस. वेळ थोडा असला तरी गाडी एखादवेळेस लेटही येऊ शकते.

शकू: नुसतं दुकानदारानं माझ्या हाताला हात लावला तर तू किती चिडला होतास ते आठव. ते आठव ना ! गाडीचं सांगतोय !....

बाळू: आता कुठे काय प्रश्न येतोय ? करारनामा झाला, सह्या झाल्या आणि मुख्य म्हणजे करार पाळायची दोघांचीही इच्छा आहे.

शकू: नुसतं गल्लीबोळातलं तत्त्वज्ञान सांगत राहणार तू... तुझ्या बाहेर मी एक आहे त्याचं काहीच नाही.

बाळू: तुझ्या सहकार्याची अपेक्षा ठेवण्यात काही अर्थ नाही हे लक्षात आलेलं आहे माझ्या. तुझ्या होणाऱ्या मुलांच्या आईचं वेगळं नाव खरोखर सांगता येईल अशी कुठं सोय आहे ?

शकू: म्हणजे सैपाक मीच करायचा, धुणीभांडी मीच करायची, बाकीचं सगळं मीच करायचं आणि सकाळी उठल्यावर चहा मीच करायचा...

बाळू: रडू नकोस शकू -- काहीही झालं तरी आपण प्रेमविवाह केलेला आहे.

शकू: मग नाईलाजानं मला उतू येणाऱ्या दूधावर पाणी शिंपडावं लागेल !

बाळू: तू काय झाशीची राणी समजतेस काय स्वत:ला ? मला तुझी वीरश्री दाखवू नको.

शकू: (तटस्थ कोडगेपणाने -- परिणामाची तमा न बाळगता --) म्हणजे घटस्फोटाचा विचार फक्त माझ्याच मनात होता असं नाही तर !

बाळू: टेबलावरची फाईल काम न करताच फाईल करायची सवय नाही मला.

शकू: मग ठरवून टाकू आजच काय ते. मलाही कंटाळा आला आता नुसतं भिकार सावकार खेळायचा.

बाळू: नुसतं पीठ मळत बसण्यापेक्षा आत्ताच्या आत्ता जज्जसाहेबांकडे जाऊ -- आहे तयारी ?

शकू: मी तुलासुध्दा भीत नाही, एखाद्या उंदराची भीती घालु नकोस.

बाळू: रोज शंभर उंदीर खाणारा साप आहे तो. आलेल्या माणसाला पूर्ण न्याय दिल्याशिवाय सोडत नाही तो.

शकू: तुझ्या अनुभवातून शिकण्यासारखं काही नाही. कुणालाच. विशेषत: मला. आणि तुलाही.

बाळू: चल तर मग. आज मी आत्महत्या केल्याशिवाय मी तुला सोडणार नाही.

(जातात. आता जज्ज. जज्जसाहेब उघडे. जबरदस्त मसल्स असलेले. बाळू आणि शकू येतात तेव्हा त्यांचे मसल्सचे अनेक व्यायाम प्रकार चालु असतात. घामाघूम झालेले. काही क्षण ते लक्ष देत नाहीत. त्यांचे व्यायाम प्रकार होईपर्यंत दोघेही मसल्सचे प्रकार बघत तटस्थ उभे.)

बाळू: जज्जसाहेब !

जज्ज: (नुसतं करडेपणाने --) हं !

बाळू: तसं म्हटलं तर आमचा प्रेमविवाह होता पण आता ही म्हणतेय की गाडी कधीच लेट येणं शक्य नाही.

(यावर जज्जसाहेब जरा हालचाल करून स्नायूंची एक जबरदस्त पोझ घेतात.)

शकू: म्हणजे माझंच पटलंय त्यांना -- बघ, तो स्नायू कसा गरगरीत दिसतोय !

बाळू: ती सूज आहे असं तेच जरा वेळानं दाखवतील तेव्हा तुझे दात घशात जाऊन डोळे पांढरे होतील तुझे.

शकू: जज्जसाहेब, माझं खरं असेल तर तुमच्या दंडांचे स्नायू नऊ इंच वर करा.

(जज्ज पोझ बदलतात.)

बाळू: हे मांड्यांचे स्नायू जग उलथून टाकतील. दंडांचे स्नायू तुझ्या अपेक्षेप्रमाणे प्रगती दाखवू शकलेले नाहीत.

शकू: (रडू फुटत --) असं नका ना करू जज्जसाहेब ! असं नका करू ...

(जज्जसाहेबांची पोझ बदलत नाही.)

बाळू: जज्जसाहेब, ही एक मूर्ख बाई आहे. हिला अजून स्वत:ला मुलं किती हेही सांगता येत नाही. याचा सगळा दोष ती पाणी मिसळलेल्या दुधाला द्यायचा प्रयत्न करतीय.(जज्ज पाठमोरे होतात आणि वेगळी पोझ घेतात.)

शकू: (ऊर बडवत --) निकाल द्या जज्साहेब, निकाल द्या.

बाळू: जज्जसाहेब, मला पंडू रोग झालेला नाहीय.

शकू: जज्जसाहेब, माझं ब्लाऊज इस्त्रीचं आहे.

बाळू: जज्जसाहेब, मला टक्कल पडणार नाही.

शकू: जज्जसाहेब, मी नवनाथाची पोथी वाचेन.

बाळू: जज्जसाहेब, माझे विचार प्रश्न सोडवतात.

शकू: जज्जसाहेब, माझ्या कारमध्ये कुत्रं नाही.

बाळू: मी नग्न बायकांची चित्रं पाहतो.

शकू: मी पतिव्रता असल्याचं नीट पाळू शकते.

बाळू: मला खारट अन्न आवडत नाही.

शकू: शेंगदाणे जरा कमी भाजले गेलेत.

बाळू: मला कंटाळा आलेला आहे.

शकू: माझे गाल मुळात चांगले होते.

बाळू: मी फक्त पार्टीत दारू पितो.

शकू: मी मैत्रिणींना घरी येऊ देत नाही.

बाळू: जज्जसाहेब --

शकू: माझी पाळी वेळच्या वेळी होते.

बाळू: जज्जसाहेब --

शकू: मी शनिवारवाड्यावरून भाषण करू शकेन.

बाळू: जज्जसाहेब -- मी -- मी माझ्या घड्याळाला परत किल्ली देऊ शकेन.

शकू: मी गजर करीन.

बाळू: माझे काटे फिरतील.

शकू: मी आकडे होईन.

बाळू: मी थांबणार नाही.

शकू: मी थांबणार नाही.

बाळू: मी थांबणार नाही.

शकू: मी थांबणार नाही.

(... असे चालु असतानाच --)

... पडदा पडत जातो...

--- 000 ---

सूचना : सर्व हक्क लेखकाचे स्वाधीन. प्रयोगापूर्वी लेखी अनुमती घेणे आवश्यक आहे.

पत्ता -चं.प्र.देशपांडे,

३, स्नेहदीप अपा.

चिंतामणीनगर,

सहकारनगर नं.२, पर्वती,

पुणे - ४११ ००९.

दूरध्वनी - २४२२ ७८४७ / ४८ आणि मो – ९३७१००५७७३.